

مطالعات پرسشنامه‌ای؛ پژوهش یا بازی با پژوهش

در حال حاضر حجم زیادی از مقالاتی که هر ماه به دفتر "مجله" می‌رسند مطالعاتی هستند که با استفاده از پرسشنامه انجام شده‌اند. عنوان بسیاری از آن‌ها ارزیابی آگاهی یا نگرش افراد در مورد مسائل مختلف پزشکی-بهداشتی است. برخی نیز پس از یک مداخله نه‌چندان مهم نظیر آموزش مسواک زدن در مناطق توسعه نیافته، آموزش استفاده از پشه‌بند در مناطق مالاریاخیز و یا آموزش خودآزمایی پستان جهت غربالگری کانسر پستان در زنان به ارزیابی آگاهی افراد توسط پرسشنامه می‌پردازند. اما آیا این‌ها واقعا تحقیق‌اند. شاید چند دهه قبل‌تر از این، سنجش آگاهی و نگرش افراد در مورد مسائل مختلف، کاری بسیار باارزش و نوین محسوب می‌شد؛ اما آیا امکان دارد که با آموزش، آگاهی افراد در مورد یک پدیده‌ی آموختنی بیشتر نشود؟ اگر امکان دارد چرا ما فرزندانمان را به مدرسه می‌فرستیم؟

بدون در نظر گرفتن موضوع این مطالعات، در اکثر این مقالات از پرسشنامه‌های خودساخته استفاده می‌شود. اگرچه ساختن پرسشنامه بسیار آسان و ساده به نظر می‌رسد اما معتبر ساختن آن بسیار دشوار است و البته زمانی طولانی می‌طلبد. برخی به اشتباه از پرسشنامه‌های معتبر که جهت غربالگری (Screening) بیماری‌ها طراحی شده‌اند بهره می‌برند؛ غافل از این‌که این پرسشنامه‌ها صرفا جهت غربالگری طراحی شده‌اند و تشخیص نهایی طبق معمول با پزشک است. صورت سوم زمانی است که از ترجمه پرسشنامه‌های استاندارد بدون بررسی روایی و پایایی نسخه ترجمه شده استفاده می‌شود در این حالت نیز مانند صور قبلی اعتبار پرسشنامه و در نتیجه اعتبار مطالعه زیر سوال می‌رود.

بیشتر این مقالات مورد قبول هیئت تحریریه قرار نمی‌گیرند و درصد کمتری با تغییر شکل و بازنویسی به صورت "گزارش کوتاه" یا "نامه به سردبیر" مورد پذیرش قرار می‌گیرند که البته این آراء هر از چندگاهی مورد اعتراض نویسندگان متوقع قرار می‌گیرند. در پاسخ به این دسته از نویسندگان که در دوره پژوهش‌های دهه‌های گذشته سیر می‌کنند باید گفت که مقررات فعلی در ایالات متحده آمریکا پژوهش (Research) را به صورت "کنکاش و جستجوی سیستماتیک طراحی شده برای توسعه یا مشارکت در علم عمومی" تعریف می‌نماید.¹ اگر این تعریف را برای "پژوهش" در ایران نیز در نظر بگیریم بخش زیادی از مطالعات انجام شده در کشور ما پژوهش نیستند و تنها صرف هزینه، وقت و سرمایه‌های ملی می‌باشند. در حال حاضر سیستم‌های ارزشیابی دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی به این نکات توجه کافی ندارند پس این وظیفه ژورنال‌های علمی است تا با ارزش‌گذاری صحیح مقالات، محققان را وادار نمایند تا با تفکر بیشتر موضوعات و روش‌های اجرای بهتر و به‌روزتری برای انجام مطالعات خود انتخاب کنند. برای نیل به این هدف لازم است ژورنال‌های پزشکی بیشتر از آن‌که به نفع محققین بهداشتی اعم از پزشکان، پرستاران و غیره عمل کنند به نفع بیماران تغییر جهت دهند.

بنابر آنچه گفته شد از این پس مطالعاتی که با رویکردهای قدیمی انجام شوند و به رشته تحریر درآیند در مجلات علمی-پژوهشی اقبال کمتری برای چاپ خواهند داشت؛ مگر این‌که با پیشنهاد یک روش آموزشی جدید و کارا تغییر نگرشی ژرف در تفکر یا عملکرد افراد مورد ارزیابی ایجاد کنند و یا روشی موثرتر از پرسشنامه برای سنجش نگرش افراد معرفی نمایند.

تا زمانی که محققین و ما، دست‌اندرکاران انتشار علوم پزشکی، یاد نگیریم که تحقیق برای "پیشبرد علم" است نه "چاپ مقاله" و "ارتقای شغلی"، باید منتظر مقالات بیشتری از این جنس باشیم.

1. Kim SYH, Holloway RG. Is it research? An increasing common question. *Neurology* 2010; 75:102-104.